

УТИЦАЈ РЕФОРМЕ ПОРЕСКОГ СИСТЕМА НА ПОСЛОВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

АЛЕКСАНДРА ТОШОВИЋ СТЕВАНОВИЋ

Висока школа за пословну економију и предузетништво
Митрополита Петра 8, Београд, Србија
aleksandra.tosovic.stevanovic@gmail.com

САЊА ЈЕЛИСАВАЦ ТРОШИЋ

Институт за међународну политику и привреду
Македонска 25, Београд, Србија
sanja@diplomacy.bg.ac.rs

ГОРДАНА ПЕШИЋ

Министарство финансија Републике Србије
Сектор за другостепени порески и царински поступак
Одељење за другостепени порески поступак
Булевар Немањића 14а, Ниш, Србија
gordana.pesic5@gmail.com

САЖЕТАК: У раду је извршена анализа реформе пореског система и њеног утицаја на пословање пореских обвезника у Републици Србији. Циљ рада је да се утврди да ли реформске мере пореске политике поспешују запошљавање, стимулишу становништво за покретање сопственог посла и смањују неформалну (сиву) економију смањењем висине и броја државног и локалног оптерећења. Истраживање је рађено у Републици Србији, методом анкетања на територији градова Београда, Новог Сада и Ниша. Статистичка тестирања прикупљених података су рађена софтверским програмом израђеним за потребе овог истраживања у програмском пакету SPSS¹.

¹ Statistical Package for Social Sciences (Софтвер за статистичку обраду података).

Подаци су обрађени статистичком методом анализе варијансе (ANOVA) и урађен је Левенов тест о хомогености варијансе. Ради извођења поузданих закључака у истраживање су укључени званични подаци о променама пореза на додату вредност и пореза на доходак, као и доприноса за пензијско и инвалидско осигурање пореских обвезника у Републици Србији у укупном износу и према компонентама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: порески систем, запошљавање, порез на додату вредност, порез на доходак грађана, зарада

JEL: H21, H25, H26, H71, K34.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Ефикасан порески систем представља значајан фактор економског развоја за сваку земљу. Због тога је и за Републику Србију од великог значаја анализа реформе пореског система и ефикасност њеног спровођења.

Само привредни субјекти који не послују према институционализованим правилима на тржишту могу се сматрати делом незваничне или „сиве економије” [Вејакović 2015: 423]. Економске активности у „сивој зони” су све чешћа појава. Таква економија није опорезована и не доприноси бруто домаћем производу државе. Ради се о сложеној појави која има озбиљне последице за фискалну политику државе.

Врсте економских активности које се не пријављују на рачунима националног дохотка потпадају под дефиницију неформалне економије [Khuong et al. 2020: 103], а у домаћој и међународној литератури реч „неформална економија” описана је на различите начине као што су: *црна, скривена, нередовна, незванична, њодземна и сива економија* [Gyls 2005: 27].

Суштина пословања у сивој зони јесте предузимање одређених активности у циљу непријављивања прихода односно избегавања плаћања пореза и непореских намета како би се увећала добит привредног субјекта. Незаконита избегавања плаћања пореза (порез на додату вредност, порез на добит правних лица...) не представљају „покретачку снагу” која иницира настанак или ширење сектора „сиве економије”, већ њену нуспојаву [Wohlfahrt 2011: 388]. Због овога, корупција има позитиван утицај на величину сиве економије, а растућа сива економија негативно утиче на званични раст бруто домаћег производа (БДП) [Schneider and Enste 2000: 98].

Према Слемроду [Slemrod 2007: 25] плаћање пореза мора бити законска одговорност грађана, уз неопходне казне уколико до непоштовања прописа дође, али чак и поред казни, знатне утаје пореза постоје и увек ће постојати. Због тога се сматра да важну улогу у превенцији незаконитог избегавања плаћања пореза игра и свођење пореског терета у разумне оквире чиме се ублажавају фактори који доприносе повећању интензитета отпора плаћању пореза [Gravelle 2015: 3]. Међутим, перцепција ризика откривања неплаћања пореза, као и мишљења о општој толерантности пореске евазије у друштву такође су повезани са нижим пореским моралом власника и директора предузећа и предузетника [Радуловић 2019: 57, 58].

Сузбијање сиве економије представља велики изазов за све владе света, јер ова појава нигде није у потпуности искорењена. Просечан обим сиве економије у Европској унији износи око 18% бруто домаћег производа [Крстић и Радуловић 2018: 1], а према процени Националног програма за сузбијање „сиве економије” (2015), њено учешће у укупној економској активности Србије у претходних неколико година, варира у интервалу 20–30% бруто домаћег производа.

Међутим, оно што и додатно представља проблем у вези са истраживањем величине и степена развоја сиве економије, односи се не само на методе које би требало користити за процену величине сиве економије, већ и на саме процене, јер су различите емпиријске студије дале потпуно различите процене и обрасце [Schneider and Enste 2000: 27].

Креатори фискалне политике мерама консолидације директно утичу на пословање предузећа. Како неформална (сива) економија представља скуп свих економских активности над којима савремене државе немају надзор, она не подлеже опорезивању и не доприноси бруто домаћем производу земље. Спречавање евазије пореза врши се реформама фискалних прописа [Кулић и др. 2015: 9]. Реформа пореског система може донети боље резултате опорезивања и имати далекосежне последице на привређивање и на БДП, због тога што постоји изразита осетљивост промене пореза на резултате рада предузећа.

С обзиром да би велике промене обима сиве економије имале снажан утицај на фискална и макроекономска кретања у једној земљи [Арсић и др. 2018: 87], основни циљ овог рада јесте истраживање и препознавање сиве економије у Србији и утицај реформе пореског система на њено смањење. Само добро организована контрола и примена савремених контролних метода може да доведе до очекиваних резултата и успешног функционисања пореског система у целини, а самим тим и до остварења планираног обима прилива јавних прихода у буџету Србије.

ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ ПОРЕСКИХ ПРИХОДА

Проблеми са којима се годинама сусрећу предузетници у Републици Србији односе се на неефикасност јавног сектора и обимност бирократије. Осим тога, уочени су проблеми у процесу реформи последњих година, који се односе на лошу наплату пореза [Крстић и др. 2013: 29, 38, 89]. Успешно спровођење структурних реформи пореског система и транспарентност у управљању јавним финансијама, као и решавање ових проблема довело би до смањења јавних расхода и успостављања фискалне одрживости, као и унапређења макроекономске стабилности. Истовремено, јачање административних капацитета и институција гарантују квалитет пружања услуга и подршку приватном сектору. Приоритет фискалне политике је усмерен ка јачању пореске дисциплине, повећању ефикасности наплате пореза и борби против сиве економије. На овај начин се могу обезбедити унапређења општих услова привређивања и равноправност у пословању.

Да би се постигли ови резултати Влада Републике Србије је 3. марта 2016. усвојила *Програма економских реформи за период од 2016. до 2018. године*, а Решењем министра финансија бр. 119-01-282/2019-24, од 18. јула 2019. године образована је Радна група за израду и праћење спровођења *Програма економских реформи за период 2020–2022. године*. Програм економских реформи је документ који је Република Србија, као држава кандидат за пријем у чланство Европске уније (ЕУ), у предприступном периоду израдила у циљу успостављања платформе за ефикасније фискално планирање и кординацију економских политика. У пореском систему Србије, у поређењу са системима земаља ЕУ, уочени су проблеми ефикасности, правичности и једноставности, који су захтевали хитно решавање, јер су оптерећивали целокупне јавне финансије Србије [Тмушић и Кеџман 2015: 247–248].

Током протеклих година спроведена је реформа пореског система у више фаза, и то по сваком пореском облику.

У области опорезивања промета, најзначајнија је реформа пореза на додату вредност (ПДВ). Његова примена од 2005. године представља значајан искорак у усклађивању српског пореског система са системима модерних тржишних економија, јер се од 2005. примењује Закон о порезу на додату вредност, па се уместо дотадашњег пореза на промет уводи порез на додату вредност. У Европској унији, на концепту пореза на додату вредност се, већ више од четири деценије, темељи опорезивање потрошње [Santini 2015: 49]. Прелазак на опорезивање промета у свакој фази уместо само у малопродаји, довео је до повећања наплате пореза и боље контроле пореских обвезника. С обзиром да је у питању јавни приход који доноси највише средстава у државном буџету, а имајући у виду кризу са којом се српска економија суочава извршено је повећање првобитно уведених пореских стопа. Прво је од 1. октобра 2012. године, према Закону о изменама и допунама Закона о порезу на додату вредност [Службени гласник РС, бр. 93/12], општа стопа повећана са 18% на 20%, а затим је од 1. јануара 2014. године, по Закону о изменама и допунама Закона о порезу на додату вредност [Службени гласник РС, бр. 108/13], посебна стопа повећана са 8% на 10%. Такође, као и код осталих пореских облика, предвиђено је подношење пореске пријаве у електронској форми и то почев од 1. јула 2014. године, према Закону о пореском поступку и пореској администрацији [Службени гласник РС, бр. 93/12], што је допринело увођењу у легалне токове пословања и смањењу неформалне економије [Службени гласник, бр. 80/02. и 68/14].

У случају ПДВ-а усвојен је европски начин примене закона о ПДВ-у, с циљем даљег усаглашавања са прописима Европске уније који уређују област опорезивања потрошње ПДВ, стварање повољнијих услова за пословање привредних субјеката, спречавање евентуалних злоупотреба, као и обезбеђивање унапређења контроле ПДВ-а од стране пореске управе. Примена европских модела ПДВ-а је основни услов за приступање Европској унији.

Такође, од великог значаја је и спроведена реформа пореза и доприноса. Утицај ове реформе најбоље се може видети на примеру конкретних предузећа како на микро нивоу, тако и на макро нивоу сагледавањем последица промена на сва предузећа у Републици Србији. Истовремено сагледавање на микро и макро нивоу даје праву слику на основу које се може адекватно закључивати и одлучивати о утицају спроведене реформе.

Поред претходно наведеног, примећена је и потреба за радикалном променом система опорезивања дохотка у Србији [Нешић 2016: 83]. Спроведена реформа Пореза на доходак грађана дала је одличне резултате, а посебно се истичу позитивни резултати промена висине стопа по којој се опорезују поједини приходи. Изменом Закона о порезу на доходак грађана у 2013. години [Службени власник РС, бр. 108/13], стопа пореза на зараде са 12% снижена је на 10%, а имајући у виду да је то један од првих пореских облика код кога је дошло до значајних измена, закон је дао смернице за даљу реформу у том смеру и код осталих пореских облика.

С тим у вези спроведена је и реформа доприноса за фонд ПИО, односно стопа доприноса за фонд повећана је са 22% на 24%, а затим је 2014. године извршено још једно повећање доприноса за ПИО тако да се сада доприноси за овај фонд обрачунавају по стопи од 26%.

На Слици 1 може се видети какав је био карактер фискалне политике у периоду од 2006. до 2019. године.

Слика 1. Карактер и ефекти фискалне политике у периоду 2006–2019. године.

Извор: [Министарство финансија 2018: 71]

Иако су пореска оптерећења у Србији нижа у односу на западноевропске земље, пораст парафискалних намета и гломазни и успорени административни апарат су неки од фактора који доводе до пораста „сиве економије”. Истраживање које је спроведено за потребе овог рада између осталог је показало да је став већине предузетника да желе да развијају своје пословање и да запошљавају нове раднике, али да су обавезе према

држави велике и да их успоравају у брзом развоју. Став представника Асоцијације малих и средњих предузећа Србије, је да су порези преви-соки и да би смањење истих омогућило њихово уредно плаћање, што би повећало прилив средстава у буџету [Програм економских реформи за период од 2016. до 2018. године, 2015: 150].

ЗНАЧАЈ РЕФОРМЕ ПОРЕСКОГ СИСТЕМА

Имајући у виду да су пореска евазија и највише недисциплине у погледу извршавања обавеза присутни у области обрачунавања и плаћања доприноса за обавезно социјално осигурање, уведено је електронско пријављивање радника и подношење јединствене електронске пореске пријаве [ЕРП, 2020: 106]. Ова измена закона допринела је смањењу рада на црно и повећању новчаних средстава у буџету. Испитаници су у поступку истраживања потврдили да се стимулативном пореском политиком јача приватни сектор, а самим тим смањује се „сива економија” и повећавају се новчана средства у буџету.

Тренд раста инвестиција се наставља упркос порасту пореза на додату вредност. Почев од 2000. године до 2019. године, Србија је привукла више од 26 милијарди евра страних директних инвестиција (СДИ). Заједно са започетим економским реформама, Србија се позиционирала као једна од најзначајнијих инвестиционих дестинација Централне и Источне Европе. Листу компанија које већ послују на тржишту предводе ФЦА (Fiat Chrysler Automobiles), Бош (Bosch), Мишелин (Michelin) и многи други. Нето стране директне инвестиције у 2015. години у Србији износиле су 1,8 милијарди евра и биле су 45,6% више него у 2014. години. Народна банка Србије очекује даљи раст како домаћих тако и страних улагања. Фискални савет Србије оценио је да су инвестиције компонента БДП-а, која је својим растом од готово 10% покренула опоравак привредне активности у 2015. години.

Фискални параметри у Србији су се приметно поправили током 2016. и 2017. године. Последњи расположиви подаци за буџет показују значајно смањење дефицита консолидованог сектора. Дефицит државе у 2016. години износио је 2%, уместо планираних 4% БДП-а. Умањење фискалног дефицита у 2016. години било је последица снажног повећања јавних прихода [Николић 2016: 5]. Највећи допринос расту БДП-а потекао је од веће активности у услужним секторима, која су, збирно посматрано, повећана за око 4% у последње три године. У првом кварталу 2019. године значајан је међугодишњи реални раст БДП. Повољна кретања у 2019. години, што би је довело до смањења јавног дуга.

Реформске мере пореске политике окренуте су у правцу стимулисања пореских обвезника, односно почетника у приватном сектору. У прилог овакве пореске политике усвојен је сет мера од стране Владе Републике Србије у сарадњи са ММФ-ом, за Реформу пореске политике, који се управо односи на јачање приватног сектора. Смањење пореза и доприноса за

најниже зараде, охрабрује почетнике за покретањем приватног посла и њиховим увођењем у легалне токове пословања.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је мерење и сагледавање директног и индиректног утицаја реформе пореза и доприноса на пословање пореских обвезника, ради адекватног закључивања о њиховом реалном успеху. Хипотеза од које се у раду полази је да: *Реформске мере пореске пољитике стимулишу стипановништво на покрепање соипствене посла и лејално пословање, што доводи до смањења незајослености и повећања буџета*. Приликом истраживања аутори су у циљу добијања потпуне слике узрока и последица користили више научних метода (статистички метод анализе варијансе – ANOVA – *Analysis of variance* и Левенов тест о хомогености варијансе) ради сагледавања проблематике реформе пореза на додату вредност, затим реформе пореза на доходак грађана и доприноса за ПИО са свих аспеката.

Аутори су за потребе овог рада урадили истраживање на територији три града у Републици Србији: Београд, Нови Сад и Ниш. На територији града Београда испитан је укупно 61, на територији града Новог Сада испитано је 137, а на територији града Ниша укупно 108 испитаника. Укупан број испитаника у анкети био је 306 од тога 146 мушкараца и 160 жена, старости 18–66 година. Стручна спрема испитаника је у највећем броју средња (укупно 107), вишу стручну спрему први степен поседује 60 испитаника, високу стручну спрему односно академске студије 98, мастер 35 и шест доктора наука.

Од укупно 306 испитаника највише њих ради у приватним фирмама (35,6%), потом следе испитаници који раде у фирмама које нису у приватном власништву (33,7%), и Пореској управи (30,7%). Од укупног броја пореских службеника који раде у Пореској управи, укључено је њих 11,8% у поступак истраживања и они директно раде на пословима принудне наплате у Одељењу принудне наплате. Затим следе испитаници који раде у Одељењу канцеларијске контроле на пословима контроле пореских обвезника (8,5%), а најмање су заступљени испитаници запослени у Одсеку за пореско рачуноводство у (5,2%), као и службеници који раде у Одељењу за теренску контролу и обављају контролу пореских обвезника на терену у истом проценту.

За статистичка тестирања ових података, коришћен је софтверски програм, који су аутори направили у програмском пакету SPSS². Подаци су обрађени статистичком методом анализе варијансе ANOVA и урађен је Левенов тест о хомогености варијансе. За доношење закључка од значаја, коришћени су и резултати других научноистраживачких радова, као

² Програмски пакет SPSS је софтверски алат који омогућава аутоматизовану статистичку анализу. Основни софтвер укључује следеће функционалности: дескриптивна статистика, биваријантна статистика, предвиђања нумеричких исхода и групна предвиђања.

и званични подаци о променама пореза на додату вредност и пореза на доходак као и доприноса за пензијско и инвалидско осигурање пореских обвезника у Републици Србији у укупном износу и по компонентама.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу обрађених прикупљених података аутори долазе до следећих резултата:

1) На питање: *Да ли смањење пореза на зараде постојеће задовољавање?*, испитаници су одговорили на следећи начин:

- 1 – *Никако се не слажем* – одговор је дало 13 испитаника;
- 2 – *Претежно се не слажем* – одговор је дало 28 испитаника;
- 3 – *Нишпи се слажем нишпи се не слажем* – одговор је дало 66 испитаника;
- 4 – *Претежно се слажем* – одговор је дало 87 испитаника;
- 5 – *Слажем се у потпуности* – одговор је дало 112 испитаника.

На питање *Да ли смањење пореза на зараде постојеће задовољавање?* добијени су одговори у којима се највећи број испитаника слаже у потпуности са овом тврдњом (36,6%), потом следи одговор да се претежно слажу са постављеном тврдњом (28,4%), да нити се слажу нити се не слажу (21,6%), да се претежно не слажу са овом тврдњом (9,2%), док је 4,2% испитаника одговорило да се никако не слажу са овом тврдњом. Добијени одговори од испитаника показују да се највећим делом испитаници слажу у потпуности и претежно да би смањење пореза на зараде поспешило запошљавање.

На основу добијених резултата истраживања произлази закључак да се смањењем пореза на зараде повећава запошљавање и прилив новчаних средстава у буџету.

2) На питање: *Да ли смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на окупљање социјалне послужбене?*, испитаници су одговорили на следећи начин:

- 1 – *Никако се не слажем* – одговор је дало 18 испитаника;
- 2 – *Претежно се не слажем* – одговор је дало 35 испитаника;
- 3 – *Нишпи се слажем нишпи се не слажем* – одговор је дало 50 испитаника;
- 4 – *Претежно се слажем* – одговор је дало 91 испитаник;
- 5 – *Слажем се у потпуности* – одговор је дало 112 испитаника.

На питање *Да ли смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на окупљање социјалне послужбене?* добијени су одговори међу којима је највећи број испитаника изјавило да се слажу у потпуности са овом тврдњом (36,6%), потом следи одговор да се претежно

слажу са постављеном тврдњом (29,7%), да нити се слажу нити не слажу (16,3%), да се претежно не слажу са постављеном тврдњом (11,4%), док је најмање испитаника одговорило да се никако не слажу са тврдњом (5,9%). На основу добијених одговора може се закључити да се испитаници највећим делом слажу у потпуности и претежно да би смањење пореза и доприноса на најниже зараде стимулисало грађане на покретање сопственог посла.

Истраживање је потврдило да смањење пореза и доприноса на најниже зараде поспешује запошљавање и покретање приватног посла.

3) На питање: *Да ли се стимулативном политиком смањује неформална економија, смањењем висине и броја државних намета?*, испитаници су одговорили на следећи начин:

- 1 – *Никако се не слажем* – одговор је дало 10 испитаника;
- 2 – *Претежно се не слажем* – одговор је дало 25 испитаника;
- 3 – *Нити се слажем нити се не слажем* – одговор је дало 100 испитаника;
- 4 – *Претежно се слажем* – одговор је дало 104 испитаника;
- 5 – *Слажем се у потпуности* – одговор је дало 67 испитаника.

На питање *Да ли се стимулативном политиком смањује неформална економија, смањењем висине и броја државних намета?*, добијени су следећи одговори: да се претежно слажу са овом тврдњом (33,9%), затим да се нити слажу нити се не слажу са овом тврдњом (32,6%), да се слажу у потпуности са овом тврдњом (21,8%), да се претежно не слажу са овом тврдњом (8,1%), и да се никако не слажу са овом тврдњом (3,2%).

Може се закључити да се испитаници слажу да се стимулативном политиком смањује неформална економија смањењем висине и броја државних и локалних намета.

Код рачунања аритметичке средине и стандардне девијације прво се извршило кодирање тврдњи и то тврдњи никако се не слажем додељена је вредност 1, претежно се не слажем 2, нити се слажем нити се не слажем 3, претежно се слажем 4, слажем се у потпуности 5. На основу тога када се збирно посматрају добијени резултати може се закључити да су испитаници највише сагласни са постављеном тврдњом „Смањење пореза на зараде поспешило би запошљавање” код које је највећа вредност (АС=3,84), потом следи тврдња „Смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на покретање сопственог посла” (АС=3,80). Најмање су се испитаници сложили са тврдњом „Стимулативном политиком се смањује неформална економија смањењем висине и броја државних и локалних намета” (АС=3,63).

Табела 1. Добијени резултати испитивања сагласности са постављеним тврдњама

Тврдња	Никако се не слажем	Претежно се слажем	Нити се слажем нити се не слажем	Претежно се слажем	Слажем се у потпуности	АС	СД
Смањење пореза на зараде поспешило би запошљавање	13 (4,2%)	28 (9,2%)	66 (21,6%)	87 (28,4%)	116 (36,6%)	3,84	1,144
Смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на покретање сопственог посла	18 (5,9%)	35 (11,4%)	50 (16,3%)	91 (29,7%)	112 (36,6%)	3,80	1,217
Стимулативном политиком се смањује неформална економија смањењем висине и броја државних и локалних намета	10 (3,2%)	25 (8,1%)	100 (32,6%)	104 (33,9%)	67 (21,8%)	3,63	1,107

Извор: Прорачун аутора.

Посматрајући дисперзију у одговорима испитаника, односно различитости у одговарању на постављене тврдње може се закључити да је највећа дисперзија у одговору код тврдње „Смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на покретање сопственог посла” (СД=1,217), потом следи тврдња „Смањење пореза на зараде поспешило би запошљавање” (СД=1,144). Најмања дисперзија у одговорима код испитаника је код тврдње „Стимулативном политиком се смањује неформална економија смањењем висине и броја државних и локалних намета” (СД=1,017), где су испитаници били највише усаглашени са својим одговорима.

Да би се испитали добијени резултати по питању постојања разлика између посматране групе, у овом случају узео се године живота испитаника и применили статистичка метода анализе варијансе ANOVA. Пре него што се спроведе ANOVA анализа, спровешће се Левенов тест о хомогености варијансе. Овај тест полази од апсолутних одступања вредности узорка од њихових аритметичких средина. Уколико постоји статистички значајна разлика код аритметичких средина то означава да постоји једнакост варијансе основног скупа, ако не постоји статистички значајна разлика, значи да не постоји једнакост варијансе основног скупа.

Табела 2. Тест хомогености варијансе

Тврдња	Левенова статистика	Степен слободе 1	Степен слободе 2	Значајност (Сиг.)
Смањење пореза на зараде поспешило би запошљавање	1,022	4	301	0,396
Смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на покретање сопственог посла	1,942	4	301	0,103
Стимулативном политиком се смањује неформална економија смањењем висине и броја државних и локалних намета	1,204	4	301	0,309

Извор: Прорачун аутора

Резултати добијени применом Левеновог теста хомогености варијансе (Табела бр. 2) показали су да код тврдње „Смањење пореза на зараде поспешило би запошљавање” ($p = 0,396$) и код тврдње „Смањење пореза и доприноса на најниже зараде, стимулише грађане на покретање сопственог посла” ($p = 0,103$), постоји статистички веома значајна разлика о једнакости варијансе скупова. Док код тврдње „Стимулативном политиком се смањује неформална економија смањењем висине и броја државних и локалних намета” ($p = 0,309$) и осталих тврдњи постоји статистички значајна разлика, и код ових наведених тврдњи постоји једнакост варијансе основних скупова.

Након што је урађен Левенов тест хомогености варијансе урађена је ANOVA анализа (Табела бр. 3). Код ANOVA-е анализе испитано је постојање разлика између средњих вредности посматраних група, када се као јединица посматрања узму године испитаника.

Табела 3. Резултати ANOVA-е анализе за године старости испитаника.

	Сума квадрата	Степени слободе	Варијанса	Ф-тест	Значајност (Сиг.)
Између група	14,104	4	3,526	2,756	0,028
П1 Унутар групе	385,049	301	1,279		
Укупно	399,154	305			
Између група	10,013	4	2,503	1,707	0,148
П2 Унутар групе	441,425	301	1,467		
Укупно	451,438	305			
П3 Између група	5,371	4	1,343	1,304	0,268
Унутар групе	309,900	301	1,030		
Укупно	315,271	305			

Извор: Прорачун аутора

Добијени резултати применом ANOVA-е анализе показују да код следећих тврдњи постоји статистички значајна разлика између аритметичких средина група и то: Смањење пореза на зараде поспешило би запошљавање (Ф-тест = 2,756; $p = 0,028$), добијени одговори код ове тврдње показују да постоји значајна разлика у одговорима када се посматрају године старости испитаника. Код осталих тврдњи добијени су такви одговори да не постоји значајна разлика у одговорима код испитаника када им се посматрају године старости.

У овом раду, у поступку истраживања, потврђена је хипотеза с почетка рада да „Реформске мере пореске политике стимулишу становништво за покретањем сопственог посла и легалним пословањем, што доводи до смањења незапослености и повећања буџета”.

ЗАКЉУЧАК

Свака држава полазећи од општих интереса, утврђује финансијску расподелу пореског терета сходно пореској снази обвезника. На пореску обавезу плаћања пореза, обвезници различито реагују. Поједини обвезници свесни пореског терета измирују пореске обавезе, а други порезом оптерећени појединци, полазећи од својих посебних интереса, не прихватају ову расподелу.

Пун ефекат реформских мера очекује се након потпуног преласка пореских обвезника на електронско пословање чиме бисмо имали комплетан увид у стање и прилике јавног сектора. Подстицаји од стране државе у виду ослобађања пореза и доприноса за новозапослене раднике, такође су дали значајне резултате у циљу унапређења пословања предузетника и запошљавање нових радника.

Реформским мерама значајно се утицало на смањење пореске евазије, која за последицу има неповољне фискалне ефекте. Постојање прилично великог обима избегавања плаћања пореза изазива последице које по свом значају могу да буду озбиљне за привреду једне земље. Активности на откривању и сузбијању евазије пореза могу бити ефикасне само ако су стално планске и засноване на научним достигнућима.

Институционалне мере за спречавање евазије пореза спроводе се сарадњом између владиних организација. Чланство у међународним и регионалним пореским асоцијацијама, склапање уговора о размени информација, размена идеја и стратегија у борби против фискалних кривичних дела управо доводе до њихових сузбијања. Такође је од велике помоћи и примена технологије, примена рачунара приликом прегледа и анализе електронских евиденција, вештачење пореске утаје извршене путем компјутера, обука особља за испитавање и обрачунавање, истрага и прикупљање доказа, откривање превара, разумевање и интерпретација закона.

На основу истраживања, које је спроведено за потребе овог рада, које је имало за циљ да испита хипотезу да „Реформске мере пореске политике стимулишу становништво за покретањем сопственог посла и

легалним пословањем, што доводи до смањења незапослености и повећања буџета” може се закључити да је постављена хипотеза потврђена и да реформске мере пореске политике спроведене у Србији стимулишу становништво за покретањем приватног бизниса и легалним пословањем, што доводи до смањења незапослености и повећања буџета. Тиме је потврђен позитиван утицај реформе пореског система на пословање пореских обвезника у Републици Србији.

Допринос овог рада огледа се у анализи резултата којима се пружа увид у ставове испитаника (који раде и у приватном и у државном сектору) по питању начина стимулисања становништва за вођењем легалног пословања, као и на факторе који значајно утичу на вођење пословања у „сивој економији”. Захваљујући истраживању имамо нове информације о перцепцији резултата које доноси реформа пореза од стране запослених и у приватном и у државном сектору. Резултати спроведеног истраживања пружају увид у карактеристике учесника у „сивој економији”. Ова нова сазнања такође могу послужити и као основ за даље анализе и истраживања у правцу других фактора који утичу на порески морал, а који је пресудан и за пореске власти и за предузећа у Србији.

ЗАХВАЛНИЦА

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2021. године”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2021. године.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Арсић, Милојко; Саша Ранђеловић, Никола Алтипармаков (2018). Где је нестала сива економија?, *Економске идеје и џракса*, 31: 86-89.
- Билтен јавних финансија (2015). Министарство финансија, Република Србија, Београд, јул, 2015.
- Билтен јавних финансија (2016). Министарство финансија, Република Србија, Београд, септембар бр. 145, 2016.
- Закон о порезу на додату вредност (2001–2004, 2010–2015, 2017–2019). *Службени гласник Републике Србије*, 25/01; 80/02 – др. закон; 80/02; 43/03; 84/04; 18/10; 101/11; 119/12; 47/13; 108/13; 68/14 – др. закон; 142/14; 91/15 – др. пропис; 112/15; 113/17; 95/18; 86/19.
- Закон о порезу на добит (2001–2004, 2010–2015, 2017–2019). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 25/01; 80/02 – др. закон; 80/02; 43/03; 84/04; 18/10; 101/11; 119/12; 47/13; 108/13; 68/14 – др. закон; 142/14; 91/15 – др. пропис; 112/15; 113/17; 95/18; 86/19.
- Закон о буџетском систему (2015). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 68/15.
- Закон о порезу на доходак грађана (2001–2002, 2004–, 2006, 2009–2015, 2017–2019). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 24/01; 80/02 – др. закон; 80/02; 135/04; 62/06; 65/06 – исправка; 31/09; 44/09; 18/10; 50/11; 91/11 – УС; 93/12; 114/12 – УС; 47/13; 48/13 – исправка; 108/13; 57/14; 68/14 – др. закон; 112/15; 113/17; 95/18; 86/19.
- Закон о пореском поступку и пореској администрацији (2002–2007, 2009–2016, 2018–2019). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 80/02; 84/02 – исправка; 23/03 – исправка; 70/03; 55/04; 61/05; 85/05 – др. закон; 62/06 – др. закон; 61/07; 20/09; 72/09

- др. закон; 53/10; 101/11; 2/12 – исправка; 93/12; 47/13; 108/13; 68/14; 105/14; 112/15; 15/16; 108/16; 30/18; 95/18; 86/19.
- Кулић, Мирко; Недељко Станковић, Албина Абидовић (2015). Евазија пореза. *Евројска ревија*, 1(1): 9–22.
- Министарство финансија (2018). *Фискална стипањеија за 2018. годину са пројекцијама за 2019. и 2020.* Београд: МФИН.
- Министарство финансија (2015). *Текућа макроекономска креињања*, септембар, Београд: МФИН, стр. 9.
- Нешић, Весна (2016). Критички осврт на систем опорезивања дохотка у Републици Србији. *Ревизор*, 19(74): 81–96.
- Николић, Горан (2016). Фискална консолидација у Србији 2014–2016: резултати и перспективе. *Финансије*, LXXI(1–6): 5–20.
- Тмушић, Марко Б. и Милан М. Кеџман (2015). Реформа пореског система у Србији. *Српска јолићичка мисао*, XXII(49: 3): 231–251.
- Bejaković, Predrag (2015) *A revision of the shadow economy in Croatia: causes and effects*, Economic Research. *Економска Истраживања*, 28:1: 422–440. [DOI: 10.1080/1331677X.2015.1059104]
- Gravelle, Jane G. (2015). *Tax havens: International tax avoidance and evasion*. Washington, DC: Congressional Research Service
- Gyls, Povilas (2005). *Economy, Anti-Economy, Underground Economy: Conceptual and Terminological Problems*. *Економика* 72: 1–11.
- Khuong, Vinh, Nguyen; Shabbir, Shahzad, Malik; Sial, Safdar, Muhammad and Khanh, Hong, Thuy, Thai (2020). Does informal economy impede economic growth? Evidence from an emerging economy, *Journal of Sustainable Finance & Investment*. [DOI: 10.1080/20430795.2020.1711501]
- Krстић, Gorana; Friedrich Schneider, Mihail Arandarenko, Milojko Arsić, Branko Radulović, Saša Randelović, Irena Janković (2013). *Siva економија у Србији: нови налази и препоруке за реформе*. Београд: USAID Србија и Фонд за развој економске науке.
- Krстић, Goran i Radulović Branko (2018). Siva економија у Србији 2017 – Procena obima, карактеристике учесника i determinante. Nacionalna алијанса за локални економски развој, Београд.
- Radulović, Branko (2019). *Morality of Informality: Tax Morale in the Serbian Business Sector – an Empirical Investigation*, *Индустрија*, XLVII(1):. [DOI: 10.5937/industrija47-20040]
- Santini, Guste (2015). Порез на додану вриједност – порез будућности? *Economics/Економија* XX(1): 23–52.
- Schneider, Friedrich and Dominik H. Enste (2000). *Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences*. *Journal of Economic Literature*, 38(1): 77–114.
- Slemrod, Joel (2007). *Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion*. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1): 25–48.
- Wohlfahrt, Beate (2011). *The Future of the European VAT System*, *International VAT Monitor*, 6: 387.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Влада Републике Србије (2016). Програм економских реформи за период од 2016. до 2018. године. Доступно на: https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/ERP-2016_sr.pdf
Пристапљено: 3. 5. 2019.

THE IMPACT OF THE TAX SYSTEM REFORM ON BUSINESS
IN THE REPUBLIC OF SERBIA

by

ALEKSANDRA TOŠOVIĆ-STEVAŃOVIĆ
Faculty of Business Economics and Entrepreneurship
Mitropolita Petra 8, Belgrade, Serbia
aleksandra.tosovic.stevanovic@gmail.com

SANJA JELISAVACA-TROŠIĆ
Institute of International Politics and Economics
Makedonska 25, Belgrade, Serbia
sanja@diplomacy.bg.ac.rs

GORDANA PEŠIĆ
Republic of Serbia, Ministry of Finance
Sector of second-instance tax and customs procedure
Department of second-instance tax procedure
Bulevar Nemanjića 14a, Niš, Serbia
gordana.pesic5@gmail.com

SUMMARY: The subject of the paper is the reform of the tax system and its impact on the business of taxpayers. The authors conducted an analysis to determine whether tax policy reform measures boost employment, stimulate the population to start their own businesses, and reduce the informal economy by reducing the amount and number of state and local levies. The research was done in the Republic of Serbia by the survey method. Statistical testing of the collected data was done with a software program developed for the purposes of this research in the SPSS software package. The data were processed by the statistical method of analysis of variance ANOVA and the Levene's test on the homogeneity of variance was performed. In order to draw reliable conclusions, the research also includes official data on changes in value added tax and income tax, as well as changes in Pension and Disability Insurance Contributions, for the taxpayers of the Republic of Serbia, in the total amount and by its components. The hypothesis "Reform measures of tax policy stimulate the population to start their own business and legal business, which leads to a decrease in unemployment and an increase in the budget" has been confirmed on the basis of this research. It can be concluded that tax policy reform measures stimulate the population to start a private business and legal business, which leads to a decrease in unemployment and to an increase in the budget. The existence of a fairly large volume of tax evasion produce consequences that can be serious for the economy of the Republic Serbia. Reform measures have significantly reduced tax evasion as well as contributed to the reduction of undeclared work and the increase of funds in the budget. Survey respondents confirmed that the stimulative tax policy strengthens private sector, and thereby reduce the gray economy and increase the funds in the budget. The full effect of the reform measures is expected after the complete transition of taxpayers to e-business, which would provide a complete insight into the state and opportunities of the public sector. We can conclude that incentives from the state in the form of tax exemptions

and contributions for newly employed workers have given significant results in terms of starting enterprise and hiring new workers. Activities to detect and combat tax evasion and reform the tax system can only be effective if they are planned and based on scientific researches and advances.

KEYWORDS: Tax system; Employment; Value added tax; Personal income tax; Earnings